

tkví v metanaraci o středověké renesanci. Haskins ve snaze rehabilitovat středověk vůči velké, italské renesanci a nalézt v něm kořeny modernity postavil svou koncepci na obnově antické vzdělanosti. „Vzpouza medievalistů“, jak postup svých kolegů nazval Wallace K. Ferguson, byla po druhé světové válce rozvíjena, takže v jubilejním sborníku z roku 1982 již nebyli autoři schopni vtěsnat příspěvky pod pojem renesance a do názvu přidali slovo *Renewal*. Později se americké bádání o „novém“, ale už ne jen pozitivním ve 12. století dále rozrůžnilo – objevily se koncepce reformace (Constable), revoluce (Moore), pesimismu (Jaeger), krize (Bisson) a v Evropě protichůdné ideje europeizace (Bartlett) a mnohotvárnosti (Borgolte). Editoři předkládaného svazku problematičnost vnímají a termínům nesoucím svou historickou zátěž (slovy F. X. Nobla) se vyhnuli. Vstoupili však do pasti nové, když použili módní pojem transformace (Arnason a Wittrock). Ten pokryje téměř cokoli v jakékoli dějinné době. Ztráta koherence a výpočtoví hodnoty je dále podtržena v podtitulu: oxymóron *The Long Twelfth Century* vyplývá ze snahy zastřešit starou koncepcí nová témata. Přitom smysl by měl postup přesně opačný, tedy definovat procesy-termíny a přiřadit jim vlastní čas, čímž by zmizela klamná periodizace podle staletí. Takový přístup by samozřejmě sborníky, jako je *European Transformations*, odsunul do minulosti.

Z výše uvedeného pramení obsahové problémy. Texty jsou rozdílné svým pojetím, záběrem a mnohdy i kvalitou. Vedle příspěvků podávajících výborný přehled a pronikavou kritiku bádání (Barthelémy, Nicholas, Freedman, Abulafiová, Winroth, Marenborn) stojí originální studie shrnující původní výzkum (Van Engen, Remie Constableová, Newmanová, Jaeger) a povedené revize klasických badatelských přístupů (Kosto, Millerová). Proti nim lze postavit průměrné (Bagge) až podprůměrné (Górecki) úvody do dějin makroregionů. Největším zklamáním je bohužel právě kapitola věnovaná středo-východní Evropě. Góreckého nesouvislé líčení obchází základní pramenovou kritiku a v rozporu s názvem studie se omezuje pouze na Polsko. Konečně specifickou dvojici tvoří texty věnované religiozitě. Bedos-Rezaková nedokázala navázat na své starší inovativní práce a utápí se v pseudoteoretických a špatně sledovatelných textových rozborech. Brownová pak studii vystavěla na tendenční argumentaci a selhává v tom, co roku 2002 zdůrazňoval právě Van Engen – uchopit téma středověké církve v dobových souvislostech.

Sborník většinou nabízí poučené texty zkušených badatelů, které mohou být českému historikovi inspirací, neboť představují otevřený

dialog se starším bádáním, zpochybňují zavedené periodizace a kladou důraz na hledání důležitých otázek. V kontextu posledních debat nad starším českým středověkem je třeba vyzdvihnout schopnost přiznat si badatelské limity. Rozmáchlá koncepce bohužel způsobila, že příspěvky spolu nekomunikují, a není tak jasné, zda cílem byla kritika vousatého narativního rámce, přehled medievalistického bádání nebo monotematický sborník. Podobně jako středověcí učenci v příspěvku Johna Van Engena, také editoři „transformací“ složitě manévrují mezi tradicí a kritičností. Akademické zvyklosti a ambice tentokrát bohužel zvítězily.

JAN KREMER

Robert ANTONÍN, *České země za posledních Přemyslovců. I. díl (1192–1253). Cestou proměny společnosti k vrcholně středověké monarchii*, Libri, Praha 2012

432 s., ISBN 978-80-7277-446-3

Deklarovaným cílem ediční řady „Dějiny českých zemí“ je předložit čtivý text přístupný širokému spektru laických zájemců o historii, což s sebou mimo jiné nese omezení v podobě absence poznámkového aparátu. Pokud se autor s těmito východisky předem smíří, může to být ku prospěchu věci. Robert Antonín se pokusil ve svém vylíčení první poloviny 13. století na přísně vědecké ambice nerezignovat, což je na jedné straně sympatické, na straně druhé to však obnáší určité problémy: text se stává méně srozumitelným pro laické publikum, aniž by ale mohl bez kritického aparátu vstoupit do seriózní odborné diskuse.

Hlavní předností knihy je promyšlená obsahová koncepce, snažící se vybědnout ze zažitého výkladového rámce, jehož osu tvoří politické dějiny. Autor se pokusil srozumitelným způsobem zachytit zejména dynamiku společnosti v první polovině 13. století, prostými rolníky počínaje a panovníky konče. Již v úvodu knihy Antonín kritizuje koncept výkladu dějin jako historie vládařů a deklaruje přiblížit 13. století v širších horizontech, kvalitativně. Ústředním motivem jeho pojetí je důraz na zachycení vzájemných vazeb různých fenoménů, které metaforicky přirovnává ke spirále vzájemně se podmiňujících jevů. Programově tak navazuje zejména na Jana Klápště (ostatně jednoho z odborných recenzentů knihy). Zvolený přístup však s sebou ve spojení se zaměřením ediční řady přináší výzvu: Jak čtivou

formou představit širší veřejnosti problematiku dynamického vývoje středověké společnosti první poloviny 13. století a skrze tuto čtecí mřížku podat srozumitelný výklad dějin příslušného období? Jeden z problémů tkví v tom, že cílový čtenář (nehistorik) není zvyklý na jiný než politický výklad dějin, celková koncepce mu tedy může být těžko srozumitelná.

Kniha je rozdělena do dvou hlavních částí. V první, nazvané „Zrození 13. věku“, je čtenář po zevrubných vstupních úvahách vržen do víru dění, ovšem nikoliv politického, ale na románské staveníště, odkud se přesune na prohlídku venkova. Poté je seznámen se základními modely rozdělení společnosti ve středověku, načež je uveden do města na další staveníště, tentokrát gotické. Pomyslná prohlídka končí v měnicím se myšlenkovém světě středověkého člověka. Celá tato trasa zabere sice „pouhých“ 30 stran textu, přesto je po jejím absolvování čtenář zralý na kratší či delší odpočinek – a toto je pro celou knihu poměrně typické. Autor často snáší veliké množství vzájemně provázaných informací na omezeném počtu stran, snaží se čtenáře zavedit do tajů středověkého zemědělství a zároveň jej obeznámit i s problematikou tyranského vládce v pojetí Jana ze Salisburie. Text proto mnohdy působí příliš hutně a i chvilková nepozornost může čtenáře připravit o důležitou pointu.

Významnou část knihy tvoří hledání kořenů „veliké změny“ 13. století. Robert Antonín zkoumá původ a proměnu moci přemyslovských panovníků, přičemž sleduje jak vztah českých zemí ke středověké Říši, tak i vnitřní proměnu světa mocných Čechů a Moravanů. Zde jsou čtenáři, aniž by si to nutně museli uvědomit, vrženi do středu stále probíhající diskuse o původu a charakteru domácí šlechty. Autor se zde vymezuje vůči některým názorům Josefa Žemličky a předkládá obraz poněkud odlišný, ve kterém i ve 12. století šlechta existovala, a dokonce disponovala vlastním pozemkovým majetkem, byť často velmi roztržštěným a co do rozsahu nikterak impozantním. Antonín rozebírá také dobovou terminologii označující zeměpanské úředníky a/nebo společenské elity, v textu tak na pár stranách víří všemožní beneficiáři, župani, vilikové, bojovníci, baroni a mnozí jiní, přičemž opomenuta není ani problematika sémantiky vybraných středověkých latinských pojmů. Tato část je bezpochyby (i pro další výklad) velmi důležitá, nicméně právě zde se autor odklonil od populárněvědecké syntézy spíše k akademické diskusi v textu, který na to není náležitě vybaven. Laický čtenář se sice dozví o problémových bodech v moderním bádání, zvolená forma výkladu mu ale zřejmě

neusnadní zorientovat se ve složitých zákrutách proměny středověkých elit. Podobně se Antonín uchyluje k odborné argumentaci i na dalších místech, což zamýšlené publikum možná příliš neocení. Autor pokračuje dále v uchopení kořenů „změny“ 13. století nejprve stručným exkurzem do církevního prostředí a pak o poznání podrobnějším výkladem o principech tzv. středověké kolonizace. Nutno přiznat, že s tímto oddílem se Antonín vyrovnal velmi dobře a srozumitelně.

Podle názvu by měla kniha pojednávat zejména o dějinách první poloviny 13. století, k nimž se ovšem dostává předlouhou oklikou až téměř ve své polovině. Čtenář může mít dlouhou pocit, že název knihy je zavádějící, nicméně chápu, že podrobné seznámení s jednotlivými aspekty společnosti, která byla v pohybu, je vzhledem k celkovému pojetí dvojdielné série nezbytné. Celý druhý oddíl je koncepčně velmi podobný tomu prvnímu skladbou i zaměřením. Autor nejprve čtenáře seznamuje s „vysokou“ politikou a poté jej uvádí do problematiky proměny panovnické moci, přičemž neopomíná ani význam rituálů a symboliky (např. svatováclavské). Oceňuji přehledný výklad o vývoji a charakteru Moravského markrabství, což je další poměrně diskutované téma. Zde autor nezapředává do tenat odborné diskuse, ale srozumitelnou formou podává syntetické shrnutí, aniž by opomněl upozornit na problémové body.

Důležitou podkapitolu této části tvoří oddíl nazvaný „Král a Čechové“, jenž je opět vyhrazen velmi komplikované problematice proměny společenských elit a jejich vztahu k zeměpanské moci. Tento oddíl již ve srovnání s předešlými nevyznívá tak polemicky a jako celek působí konzistentně. Stranou nezůstává ani problematika recepce nových kulturních vzorců – zejména rytířství a dvorské kultury se všemi jejími projevy (turnaje, nadační činnost, stavba kamenných hradů). Autor se zde dotkl všech významných aspektů, ale bohužel zůstalo jen u onoho dotyku; celá složitá problematika by možná zasluhovala větší pozornost. Následuje tradičně stručný text věnující se světu církve a opět velmi zdařilá část pojednávající proměnu venkova, ve které autor přímo navazuje na předchozí výklad a srozumitelně seznamuje s celkovým komplexem změn, jež venkov v té době zasáhly. Na posledních zhruba čtyřiceti stranách autor přináší víceméně tradiční výklad politických dějin, v němž se zaměřuje zejména na komplikovaný vztah Václava I. k Říši (a na samotné dění v Říši), značnou pozornost věnuje i jižní politice českého krále, jež nakonec vedla k zisku rakouských zemí.

Po přečtení knihy Roberta Antonína nutně vyvstává otázka, komu je vlastně

publikace určena. Autor se relativně často uchyluje k odborné argumentaci, která musí být pro laika jen těžko pochopitelná, pro odborníka vzhledem k absenci poznámkového aparátu naopak prakticky irelevantní. Někomu, kdo se dlouhodobě zabývá dějinami 13. století, nepřinese kniha prakticky nic nového, pro laika je výklad občas příliš náročný a hutný. Pro pochopení textu je nutná alespoň mírně pokročilá orientace ve středověkých dějinách, knihu lze proto určitě doporučit například studentům historických oborů. Z tohoto pohledu ovšem zamrzí chyby, které se tu a tam v textu vyskytují – ať už se jedná o překlepy (např. na s. 379 je volba Inocence IV. kladena do roku 1245), či o kategorická tvrzení, která jsou ve skutečnosti sporná (např. na s. 292 autor nepochybuje o existenci hradního regálu). Výklad doprovází veliký počet vhodně zvolených černobílých vyobrazení, nicméně úroveň grafického zpracování některých reprodukcí rozhodně neodpovídá nárokům ani technickým možnostem 21. století.

TOMÁŠ SOMER

Cesta ke Zlaté bule sicilské,
Ostravské muzeum, Ostrava 2012

224 s., ISBN 978-80-904316-2-1

Kniha „Cesta ke Zlaté bule sicilské“ byla vydána u příležitosti konání stejnojmenné výstavy, pořádané ve dnech 12. července až 12. září 2012 Muzeem města Ostravy. Připomíná osmisté výročí vydání listiny Fridricha II., v níž Přemysl Otakar I. dosáhl potvrzení starších privilegií, jakož i písemného vymezení vzájemného poměru mezi římskoněmeckým a českým panovníkem. Publikace představuje nejen pokus o shrnutí současného stavu historického bádání na dané téma, ale i o jeho zasazení do širších chronologických, geografických i kulturních souvislostí. Ostravskému muzeu se při cestě za tímto cílem podařilo pro svůj projekt získat řadu renomovaných odborníků, jejichž texty tvoří páteř knihy. O tu se pak opírá katalogová část řazená vždy za jednotlivými kapitolami. V případě vlastních textů se mnohdy jedná o stručná shrnutí staršího bádání jejich autorů, což koresponduje se záměrem vydavatelů připravit přehlednou a ucelenou knihu propojující historickou interpretaci s výkladem dobové písemné, hmotné a umělecké produkce jako takové. Tomuto vnitřnímu plánu pak odpovídá rozdělení knihy na pět hlavních kapitol.

V první z nich popisuje Josef Žemlička cestu Přemyslovců k zisku dědičného královského titulu. V souladu s hlavním tématem knihy je Žemličkův text doprovázen vedle řady dobových ilustrací i reprodukcemi všech tří listin vydávaných dne 26. září 1212 Fridrichem II. (s. 30–33) a překladem Zlaté bule sicilské, který jmenovaný autor připravil společně s Martinem Wihodou (s. 28–29). Katalogovou část první kapitoly představují vyobrazení vatikánských register zpracovaných a přeložených Richardem Psíkem a vedle nich též soubor fotografií archeologických nálezů z 12.–13. století včetně jejich popisů přípravných Zdeňkou Měchurovou, Zbyňkem Moravcem a Lukášem Hlubekem.

Poměrně chudě působí v kontrastu s ostatními částmi knihy druhá kapitola pojednávající o vládě Fridricha II., jejímž autorem je Jerzy Hauziński. Text představuje spíše připomenutí osobnosti jmenovaného císaře, což je vzhledem k rozsahu knihy a jejímú hlavnímu tématu sice pochopitelné, přesto dotčená disparátnost nutí čtenáře k úvaze, zda nebylo dané téma možno pojednat přece jen v širším záběru. Katalogová část kapitoly zpřístupňuje gemu s Fridrichovým vyobrazením pocházející ze zlatého relikviářového kříže Karla IV. (Marek Zágora) a předkládá pojednání o chebské císařské kapli včetně hojně fotodokumentace objektu (Peter Kováč).

Třetí kapitola seznamuje čtenáře s vývojem českého mincovnictví za vlády Vratislava II., Vladislava II. a Přemysla Otakara I. Její autor Jan Šmerda se ujal též přípravy katalogové části představující denárové ražby zmíněných panovníků. Podobně postupoval při zpracování čtvrté kapitoly Tomáš Krejčík, zabývající se proměnou pečeti Přemysla Otakara I.; v rámci katalogu představil nejen soubor panovníckých pečeti Přemysla Otakara I., ale i jeho nejbližších příbuzných a předchůdců na českém trůně. Skutečnost, že textové i katalogové části třetí a čtvrté kapitoly připravil vždy jeden autor, se odrazila na jejich celkově kompaktnějším vyznění. Na stranu druhou zde autoři de facto pouze stručně shrnují své dřívější výzkumy. Oboje, tedy organické propojení textové a katalogové části i převládající konzervativnost výkladu – charakterizuje i závěrečnou pátou kapitolu, v níž Pavol Černý přibližuje ideové aspekty zobrazování panovníků v českém románském umění. Tato kapitola obsahuje patrně nejobhatší katalogovou část, jejíž reprezentativní výběr iluminací ve vysoké technické kvalitě patrně ocení nejen laická, ale i odborná veřejnost.

V souhrnu lze říci, že „Cesta ke Zlaté bule sicilské“ obsahuje jako každé kolektivní dílo silnější